

DÓCZY JENŐ.

(1881—1937.)

Irta: Földessy Gyula.

MIKOR egy-két órával Dóczy Jenő elhúnyta után egynéhányan összegyűltünk a lakásán, hogy minden közelebbi rokon híján rendezzük szegény barátunk végső földi ügyeit, — meglepően szép és gondos rendet találtunk irományai, okmányai és mindennemű fontosabb tárgyai között. Derék házvezetőnője mindent azonnal elő tudott adni: születési és hivatali és egyéb igazolványait, utolsó számláit, különösebb becsben tartott családi és saját ereklyéit, egy-két szeretettel őrzött fényképét, amikről szóbeli rendelkezéseit is megtudtuk, bepakolt levélsomókat, amiket meghagyása szerint el kell égetni s végrendelete is pontosan ott volt azon a helyen, ahova azt még 1932-ben, a tanualáírások után elrejtette előttünk. Semmi tennivalónkban sem volt fennakadás, Dóczy pedáns előrelátása mindent számon tartott. Szinte látni vélem szeretettel mókázó mosolyát, amely dicséretet váróan adta tudtunkra: no, úgy-e rendes ember vagyok, nincs sok bajotok velem. Nem is annyira maga a példás rend lepett meg, mint inkább ez a nyilvánvaló előkészület minden földi dolgok itthagására. Szegény Dóczy, mint a legtöbb tehetséges, értékeket hordozgató ember, nagyon félt a haláltól; nem egyszer magára is mosolyította az embert az ő mindenféle testi szimptomákkal vagy járványos betegségekkel törődő ijedelmével s íme, hogy földi éveit betelni érezte, bölcsen és nyugodtan nézett szembe életünk utolsó mentorával, mint a bátor katona, aki, ha eljött az ideje, a halált is úgy veszi, mint ahogy az élet örömeit vállalta.

A Dóczy halála után előadogatott őrzött holmik közül különösen egyet tartogattam sokáig a kezemben. Egy régi, a mai szokványosaktól eltérően ünneppélyes csinnal és izléssel kiállított 55 év előtti gyászjelentést, amelyben Dóczy Imre, nagykőrösi ref. gimnáziumi tanár, egyéves kis fiával, Jenővel, gyászolja a 23 éves korában meghalt feleséget és anyát, Pap Rózát. Ahogy felvettem a szememet a hosszan nézegetett gyászjelentésről, éppen beleütődött a pilantásom a Dóczy Jenő édesanyjának a szemközti falrészben függő művészi kéztől festett életnagyságú mellképére, amely azelőtt is mindig beszédesen nézett rám. A nagygyá lett kis fiára, Jenőre, rendkívül hasonlító jóságosan szép fiatal édesanya kedves élethű mosolya mintha most még kedvesebb, még elevenebb, még mosolyosabb lett volna s azt sugározta volna felém: megtért az én kisfiam hozzám. Aztán felém gomolygott hirtelenül minden, ami sok-sok év óta, sűrű találkozásaink közben, élményesen gyűlt össze bennem szegény Jenő barátom életéből: az ő betegségekben-bajokban kifogyhatatlan esztendői, az ő sok szomorú küszködése veleszületett neuraszténiájával, álmatlan éjszakáktól megromlott nehéz nappalai, szeretetre, gyöngédségre vágyó lelkének keserőségei és csalódásai, örökös gáncsvetései az ő könnyörtelen irigy sorsának, amely életének nyugalmasabb heteibe a kisebb-nagyobb balesetek egész sorozatával csapott bele. És a másik oldalon — szellemének diadala mindezekben a földi nyomorúságokon: leverhetetlen erővel győzött szakadatlan önképzése és írói munkássága, amellyel éles betűkkel véste be nevét a magyar irodalomba. Akitől egyébként egész testi-lelki alkatában annyira

különbözött, édesapjától, a kötelességteljesítés klasszikus veretű bajnokától tanulta, hogy az élet: hivatás és feladat, amelyet be kell tölteni és el kell végezni. S ő, akit tanár-édesapja a gimnáziumban tanítványai között minden más apa fiánál szigorúbban bírált el, hű követője volt édesapjának. Jellemző adat az apa és fiú egymáshoz való viszonyára, hogy Dóczy Jenő apjától kapott nem jelentéktelen örökségéhez egyáltalában nem nyúlt hozzá, hanem végrendeletében a nagykőrösi, debreceni és sárospataki református gimnáziumoknak, illetve kollégiumoknak adományozta azt, azzal az utasítással, hogy ez a hagyatéka az édesapjától még életében tett nagykőrösi, debreceni és sárospataki alapítványokhoz csatoltassék s ezek a kiegészített alapítványok az édesapja nevét viseljék. Amikor egyszer arra kértem, kímélje jobban az egészségét és ne vállaljon annyit mindent magára, hiszen atyai örökségéből kényelmesebb életre is telnék, — Dóczy Jenő a leghatározottabban kijelentette, hogy az a vagyon azoké az ősi református iskoláké lesz, amelyek apjának mind között a legkedvesebbek voltak.

* * *

Dóczy Jenő egyik legméltóbb vallója és folytatója annak az esztétikai-kritikai hagyománynak, amelynek fundamentumát Kazinczy és Kölcsény rakták le s amelyen Arany és Gyulai felépítették a maguk gazdagabb ágazatú és kidolgozottabb kritikai rendszerét. Dóczy neveltetése, művelődése és vérmérsékleténél fogva konzervatív szellem, de konzervativizmusát — amelynek a régi eszmények mellett a változásban, fejlődésben, haladásban is hite volt — kényes igazságszeretet, felelősségre szoktatott lelkiismeret irányítja. Tudós, törekvéseit alaposság és széles látókör jellemzi; felvetett problémáit igyekszik minden oldalról megvilágítani, témáit mindig egész terjedelmükben öleli fel s a megoldásnak sohasem könnyebb végét fogja és hálásabb formáit keresi, hanem a teljes elintézést.

Már első munkája: a *Tehetség és iskola* (Budapest, 1910, 153 l.) meglepi az olvasót tudományos felkészültségével és elmélyedő elmélkedéseivel. Az egész könyv kiterjedt tájékozottságra és különösen fejlett kritikai érzékre vall. Dóczy tudja, milyen forrásokból kell merítenie s bár elsősorban a német pedagógiai irodalomra támaszkodik, a legkiválóbb francia és angol filozófusok és pedagógusok írásairól is jó áttekintése van. E mű részleteire nem térek ki, csak azt említem meg belőle, hogy Dóczy az «individualizmus» híve, mert véleménye szerint csak ez biztosíthatja az egyéniség tehetségének szabad kifejtésével a társadalom, a népek és az emberiség előmenetelét és boldogulását. Furcsán hat ránk ma ez a lelkes munka a maga bő svádájú tradíciós alapokra fektetett liberalizmusával. «A XX. század a tömegek terjedő felvilágosultsága, egyéni öntudatra ébredése folytán nem válhat többé sem az állami, sem a társadalmi omnipotencia századává», — így vélekedik az ifjú szerző, aki szerint «egyén és társadalom egyaránt megsínyli, ha Michel-Angelo egész életén széklábat csinál». A prófétálásnál sokkal fontosabb ránk nézve, hogy ebben a nagy odaadással megírt műben egész emberrel találkozunk, aki a belénevelődött ideológián, koreszméken s tanári katedrákon hallottakon túl a maga szemével is igyekszik látni, határozott meggyőződés-formálásra törekszik és olvasóját is meg tudja győzni tudós szándékának őszinteségéről. Egyébként lényegben a későbbi Dóczy is benne van ebben az első opuszában. Dóczy politikai ideálja évek múltán is az maradt, amit e műve bevezetésében vall: «növekvő állami szabályozás, növekvő politikai szabadsággal». (E szavakat

egy tanárától idézi ugyan Dóczy, tekintélyi érvül, de a maga azonos szellemű fejtegetései erősítésére.)

Dóczy első, nagyobb feltűnést keltő írása a *Nyugat* 1917 május 1. számában jelent meg *Arany kritikai iránya* címen (ez az értekezés a Dóczy jegyzete szerint egy részlete *Irodalomkritikánk főirányai* c. nagyobb művének). Az irodalmi körökben addig alig ismert író egyszerre az irodalmi társaság közepébe kerül. Alapos tárgyismerete s egyéb írói jelességei különösebb figyelmet keltenek a *Nyugat* vezető íróiban s maga Ady is meleg barátsággal vonja magához. Kritikusaink között, a régiebbeket is ideszámítva (a legnagyobbakra gondolok), senki sincs, aki olyan tökéletes ismerője lett volna a magyar kritika történetének, mint Dóczy Jenő. Kazinczy, Kölcsény, Arany, Gyulai írásait olyan behatóan tanulmányozta, hogy róluk írva, őket jellemezve, mindig kezénél van az éppen legmegfelelőbb idézet vagy részlet egyik vagy másik munkájukból. S milyen kitűnően tudott írni ez az új kritikus. Világos elgondolás és világos kifejezés, melynek magyarsága is gyökeres, izes és dús; finom észrevételek, a szöveget fejen ütő hasonlatok, színes fantáziából kiugró metaforák, a mondanivalók arányos és ökonomikus megszerkesztése, megtámadhatatlan argumentálás tüntették ki már ezt az első kritikusi írását is Dóczynak. A *Nyugat* körének éreznie kellett, hogy az akkor még tartó világnézeti és esztétikai harcokban és az Ady körüli csetepatékban nem közönséges műveltségű és elmeerejű kritikussal lettek gazdagabbak. Dóczy ebben az Aranyról szóló tanulmányában rámutat Arany legnagyobb fontosságú esztétikai sark-tételére s idézi Arany éles világitású mondását: «A katoná úgy szolgálja legjobban hazáját, ha megfelel a katonai célnak s a költő, ha a költői célt semminek alá nem rendeli». Sorra szedve Arany elvi érdekű kijelentéseit, megállapítja, hogy a «költészetnek egyedüli célja a szép, mert különben megszűnt költészet lenni és nem sorolható a nemzeti értékek közé». Ez az argumentálás nemcsak szellemes volt, hanem egyben fénytvető az akkori heves, irodalmi disputákra is. Az Ady-ellenségek, főképp Rákosi Jenő és Beöthy Zsolt és köre, a «nemzetietlenség, «hazafiatlanság» vádját csapdosták Adyhoz s a vele egy táborban levőkhöz. Dóczy pedig az Arany feltétlen tekintélyének átüthetetlen paizsától védedten felelt a támadásokra, azt hangoztatva, hogy Adynál s a *Nyugat* költőinél és szépiroinál, éppúgy mint minden más poétánál, értékük megállapításában a *kifejezés szépsége* az, ami tekintetbe veendő. Rákosi és Beöthyékkel szemben Ignotuséknak is meg volt már ilyen vagy olyan formában ez az argumentációjuk, de amikor Dóczy Arany esztétikai tanítását rendszeres, bőséges fejtegetésben és kitűnő érvelési taktikával mutatta be, irodalomtörténeti jelentőségű fordulóig vitte az Ady-vitát.

Ma már valamennyire is jóáratosságú olvasónak éreznie kell, hogy Dóczynak *Arany kritikai irányá*-ról szóló cikke akkoriban jelen-aktualitású írás volt s az még inkább kinyilvánosodhatik mindenki előtt, hogy egy világnézetében és magyarságában konzervatív érzületű ironák Ady mellé állása egyelőre, legalább is az esztétikai síkon, elvi döntést jelentett. Dóczy további kritikai írásai még inkább beletorkoltak a kor legizgatóbb problémájába, az Ady-kérdésbe. (A «legizgatóbb probléma» itt nem frázis, mert a magyarság egész problémája benne-dörömbölt az Ady-problémában, amit akkor még Dóczy is legfeljebb csak ösztönösen érezhetett.) Az 1818-ban megjelent második nagyobb, egész könyv-terjedelmű tanulmánya *Irodalmunk és a nemzeti szempontú kritika* már igazában egyenesen Ady kedvéért íródott cikk. Tömör, de egész és teljes összefoglalás ez a magyar kritika irányeszméiről

Kazinczy—Kölcseytől egész az Ady-ki-nembíró Beöthyig. Dóczy kritikai írásai között, elvi jelentőségre, ez a legsúlyosabb. Nagy filozófiai iskolázottságra és fegyelmezettségre valló kiváló alkotás ez, mely a fogalmak és a terminológia logikai meghatározásai után lát csak hozzá tárgya fejtegetéséhez. Megállapítja, hogy a «nemzet» és «nemzeti» *politikai* fogalmak; hogy a faj és a nemzet fogalmai nem fedik egymást, viszont hogy íróink, kritikussaink, még maga Gyulai is «összezagyválják» e kettőt. Tisztázza, hogy a nemzeti szempontú kritika az irodalmat a nemzeti érdek szempontjából vizsgálja s a művészet érdekét alárendeli vagy legalább is mellérendeli a közösség érdekeinek. Irodalmunkban hol a művészeti, hol a nemzeti szempont kerekedik felül. Kazinczy, Kölcsey, ha anakronisztikusan is hangzik, a *l'art pour l'art* hívei. Vörösmarty, Bajza, Eötvös a «nemzeti», a «teleológikus», Petőfi a «demokrata» szempont képviselői. Arany és Gyulaival, az esztétikai szempont elvi képviselőivel szemben Beöthy Zsolttal a nemzeti irányú irodalomkritika «másodvirágzása» kezdődik. Beöthy szerint «nincs nemzet, melynek irodalma oly egyenes, benső és szoros viszonyban állana politikai életével, mint a magyaré». Dóczy felveti a kérdést, hogyan lehet az, hogy Beöthyék Adyt, akinek lírája a legkifejezettebben nemzeti karakterű, nem akarták, nem tudták elismerni. Felelete: mert «az élet és az irodalom jelenségeit a konzervatív módra felfogott nemzeti érdek alapján értékelik» s így ez «logikai szükségességgel azt eredményezi, hogy értékelésük pártpolitikai». Leleplezi azt a képtelen ellentmondást, hogy míg Beöthyék «kézséggel, sőt lelkesülten ismerik el az elmúlt korszakok nyugtalan izgatónak jelentőségét s váteszeknek tartják a mult közállapotait korholó, lázító költöket, — ugyanakkor... mint konzervatív politikusok állanak a jelennel szemben». Majd valamivel tovább: «... nem lesz-e megbízhatatlan az esztétikai tárgyról kapott benyomásom s szükségképen ítéletem is, ha egy lezárult fényes korszak ideológiáját és formakincsét teszem meg irodalmi mértéknek, ha azt kívánom, hogy a mai költő úgy érezzen, mint a tegnapi, azt mondja és úgy próbálja mondani, mint a tegnapi?» — Dóczy álláspontját a vitatott kérdésben a következő két mondat fejezi ki: «Az igazi esztétának nem vértelen az akadémizmus, nem ocsmányság a naturalizmus és nem nyavalygós a dekadens. És: «Művészetkritikusnak sohasem volna szabad azt kutatni: idegen-e az író ész- és szívjárása az övétől».

1919-ben teszi közzé Dóczy *Ady művészetéről* szóló tanulmányát a *Nyugat* Ady-számában. Kérdezi: mennyi artisztikum van Ady költészetében. A hagyomány textusaira építő tudós megint a «degnagyobb magyar kritikushoz», Aranyhoz folyamodik útbaigazításért s a következő szavakat idézi tőle: «Valamely költeménynél nem azt vizsgálom, minő érzelmei lehettek írójának, hanem azt, miképpen bírta azokat kifejezni» s ez alapon kijelenti, hogy senki sincs irodalmunkban, kinek a szó, a költészet... anyaga, jobban hatalmában lett volna, mint Adynak. S hogy Dóczy, a kritikus, mennyire ért a kifejezés művészetéhez, íme, egy Ady-jellemzése: «Az ő szavai valósággal érzéseink elé állítják a látható s láthatatlan világot; megjelenítik, materializálják a szóval alig kifejezhetőnek látszót: a gondolatok leghalványabb tónusait, az érzések halk renzdüléseit, mik ott vibrálnak a gondolatok alján, a hangulatok futó felhőit, az akaratnak pillanatnyi mocanárait, az idegélet finom hálózatának legkisebb megreszketését, mikor a pókhálóat valami kívülről vagy belülről ható érzet megérinti». Nagyon tanulságos, ahogy Ady és Arany nyelvét egybe hasonlítja egymással és garmadával idéz

Aranyból olyan szavakat és szólásokat, amik valósággal egy-testvérek az Ady-szemléletekkel (pl. halálköd, ködpaplan, hirtírág, árnyékos bánat, kaján kilincs, álmos ijedtség stb., stb.).

Nagyobb terjedelmű írása még Dóczynak a *Gyulai Pál kritikai elvei* 1922-ből. Ebben Gyulai esztétikai elveit állítja össze jól áttekinthető világos felsorolásban, feltüntetve Gyulai korszakalkotó kritikai jelentőségét; de nem hallgatva el Gyulai esztétikai elveinek tisztaságát veszélyeztető etikai és politikai elfogultságait és túljózságságával járó emberi és kritikusai egyoldalúságát.

Dóczy esztétikai-kritikai világnézetének legfőbb tételeit ezekben a nagyobb tanulmányokban foglalta össze. Kritikus kortársai között senki sincs, aki annyira a kritikus lett volna mint ő. Nem akarok a mindig igazságtalan és méltánytalan és kényes összehasonlításokba bocsátkozni és magam is kimondom, hogy mai kritikusaink között nem egynek jóval nagyobb volt az irodalmi hatása az övénel, de tudományos monumentalitásában, rendszerességben, elviségben, tárgyilagosságban a maiak között Dóczy a legelső. Hogy általában milyen kitűnő érzéke volt neki a tudományos munkához, annak ékes bizonyága — az a nagyszerű terjedelmes bibliografiai kötet — *A Magyar Gazdasági Irodalom első századainak könyvészetéről* (*Bibliographia Oeconomica Hungariae, tomus primus, 1505—1805*), amelyet ő, mint a Mezőgazdasági Múzeum könyvtárának megbízott vezetője az ő két kiváló munkatársával, dr. Wellmann Imrével és dr. Bakács Istvánnal együtt szerkesztett. E könyv szerkesztési és megformálási terve az ő alkotó munkája, éppúgy a gazdasági szerzők életrajzi és működési adatainak gondos és művelődéstörténeti érdekességű összeállítása és e nagy opusz szelleméről, beosztásáról, elvi szempontjairól tájékoztató pompás előszó. A külföldi szakirodalom kitüntető elismeréssel fogadta ezt a magas tudományos színvonalú bibliografiai művet és a szakintézetek a következő kötetek megjelenése után is élénken érdeklődtek. Dóczy maga is büszke volt és joggal volt büszke erre a nagy szeretettel és lélekbuzgósággal végzett tudományos alkotására.

Mikor a 20-as évek közepe táján az *Ady-Múzeum*-ot szerkesztettük, akkor is nem egyszer volt alkalmam és módom meggyőződni Dóczy ösztönösen biztos tudományos érzékéről. Vállalkozásunk az «Ady-barátok» részvétele miatt nem sikerült úgy, ahogy kellett és illett volna, de ha a megjelent két kötetnek van irodalomtörténeti értéke, ez legnagyobb részben az ő érdeme.

Dóczy a 20-as évek kezdetétől ereje fogytáig nem tette le a tollat. A *Nyugat*-on kívül munkatársa volt az *Új Magyar Szemlé*-nek, a *Napkelet*-nek, a *Proletárs Szemlé*-nek, a *Magyarság*-nak, majd az *Új Magyarság*-nak s e két utóbbi napilapnak állandó belmunkatársa és kritikai rovatvezetője is volt. Jó sok százra menő kisebb cikkei hű képet adnak az egész magyar kulturális életről: a szorosán vett irodalmi kritikákon s irodalmi és szépirodalmi problémákon kívül hozzászól filozófiai, lélektani, pedagógiai, néprajzi szociológiai könyvekhez és kérdésekhez s egy ideig, a *Magyarság* képviselőtében színi kritikusként is működik. Dóczy e kisebb írásokban is mint az irodalmi mű érdemét néző pártatlan kritikus, elvi ítélkezésszerű esztétikus, biztos dialektikájú polemikus, mint az izlés szigorú őre s erősen nacionalista politikus lép elénk. Találunk tárcái között hangulatos visszaemlékezéseket, lírikus hangú beszámolókat üdülő- és nyaralóhelyekről, aktuális megemlékezéseket az ő kedves költőiről, Csokonairól, Berzsenyiről s olykor rábuk-

kanunk egy-egy finom tollal írt melegézésről és gazdag és mozgalmas lelki-életéről tanuskodó tárcanovellára is.

Többször hallottuk Dóczy Jenőt a *Rádió*-ban, amelynek közművelődési sorozatát Hóman megbízásából ő tervezte és szerkesztette Jeszenszky Sándor min. tanácsossal együtt. Itt olvasta fel egypár újabb Arany-történetét s egy Ady nemzetiességre szóló kis tanulmányát.

Dóczy legértékesebb írásai a *Nyugat* mellett a *Napkelet*-ben jelentek meg. A *Napkelet* hozta az *Arany neuraszténiájá-t*, amelyben Dóczy Arany gyakori levertségének, munkabírása elernyedésének okát veleszületett idegességével, jellemalkatával magyarázza. A neuraszténia — a Jendrassikra hivatkozó Dóczy szerint — valójában a lelki érzékenység magasabb foka. Művészeknél nem ritka ez az idegállapot, amely az aktivitás periódusában az alkotásnak hatalmas ösztönzője. Arany életrajzi adataira, verseire, leveleire alapozott bizonyosságaival sikerül Dóczynak meggyőznie az olvasóját feltevése helyességéről. Akik Dóczyt közelebről ismerték, könnyen rájöhetnek, hogy ő ebben a tanulmányában részben a maga neuraszténiájára keresett gyógyító és megnyugtató orvosságot.

Dóczy maradandó becsű alkotásai az ő Aranyról írt «életkép»-ei. Ezek legnagyobbbrészt szintén a *Napkelet*-ben jöttek ki (1926, 1929, 1936). Az elsze ezeknek az írásoknak (*Egy nap Arany J. életéből*) még 1922-ben került a közönség elé az *Athenaeum Modern Könyvtár*-ában s ezután élete végéig ösztökélte a vágy, hogy legkedvesebb költőjének életét szépirodalmi formában dolgozza fel. Dóczy szeretetét Aranyhoz nemcsak az a nagy gyönyörűség teszi érthetővé, amelyet benne Arany szüntelen olvasása idézett elő, hanem az ő sorsos és állandó kapcsolata Arany két nagy életstációjával, Nagykörössel és Debrecennel. Dóczy anyai rokonsága, apai-anyai ismeretségei sűrűn vonzották őt szülővárosába, ahol már gyermekül sok mindenféle hagyományos történetet hallhatott Aranyról s a középiskolát ő is a debreceni kollégiumban végezte, mint Arany s azután is sokszor eljárt Debrecenbe, ahol édesapja, mint a tiszántúli református iskolák felügyelője, élete végéig élt. Dóczy életképeiben Arany életének több szakaszát jeleníti meg: bemutatja a szalontai kisiskolás gyereket, a debreceni diákok, a kisújszállási préceptort, a mármharosszigeti színészt, a családapát családja és Petőfi körében s a szalontaiak között, a nagykörösi tanárt az ottani milióvel és őt meglátogató íróbarátaival s életútjának elejét és végét egy temetésén megjelent kollégiumi iskolatársa szájába adva az elbeszélést. Dóczy sok valószínűséget tud belevinni ezekbe a történetekbe. Arany és íróbarátai verseiből, írásaiból, leveleiből jeleníti vissza a multat, amelynek intim feltárásához sok más tanulmányt is végzett. A művészi illúziót az író hite, tárgya iránti odaadó szeretete adja meg és az a mesélő szenvedélyében, zamatában, ízében gyökeres magyar beszéd, amelynek egyénien megnyerő bája is van és anyyi kifejező ereje és szépsége, mint legnagyobb magyar széppróza-íróinknak.

Dóczy legnagyobb műremeke, a *Dédácsi idill* is a *Napkelet*-ben gyönyörködtette első olvasóit (1925). Ebben az öreg Kazinczy, Dóczynak Arany után legkedveltebb írója, jelenik meg előttünk. Ifjúkori ideáljánál, Gyulay grófnénál van éppen látogatóban és beleszeret ennek menyasszonylányába, a csodaszép Lolotte-ba. Dóczy páratlan stílusművészettel varázsolja elénk a nagy nyelvújítót s környezetét. Brillánsan eltalált Kazinczy stílusával olyan tökéletes illúzióba viszi bele az olvasót, hogy alig lehet az egész világirodalomban ilyenmú alkotás, mely a multat ennyire élethíven tudja feltámasztani.

A kis mű nagy értékét fájdalmasan fokozza, hogy az ilyen stílustörténeti bravúr idegen nyelvre lefordíthatatlan.

Dóczy java írásaiban általában a legjobb magyar stiliszták közé tartozik. És igazi poéta volt ez a nagyműveltségű, szigorú elvű kritikus. Kevés-számú novellái között nem egy mintapéldánya van ennek a műfajnak, így pl. a *Napkelet*-ben közreadott *Narkisszosz* c. elbeszélése (1923). Az Ovidius *Metamorphosis*-aiból ismert mítoszt dolgozza fel benne a képes beszédnek olyan pazar színeivel s a költői stílusnak annyi más szépségével, mint egy sokévnnyi gyakorlottságú nagytehetségű szépiró.

* * *

Lehet-e csodálkozni azon, ha egy gazdag és mély kedélyű ember, aki igazán sohase tapasztalhatta, mi az anyai szeretet, egész életében szeretetre éhező, követelődő, nyugós gyermek marad. Ám Dóczynak ezért a saját-ságáért olyan jellemvonások kárpótoltak, amelyek kedvessé és kívánttá tették vele az együttlétet. Ő nemcsak várta és követelte a szeretetet, de adta azt maga is s az ő barátai mindig és mindenképpen számíthattak rá. Egyenes, igaz ember volt, egyszerű és természetes, minden póz nélkül. És azok közé a ritka emberpéldányok közé tartozott, akik minden tettükért érzik és vállalják a felelősséget s ha emberi gyarlóságból hibáztak, készek a jóvátételre.

1936 november 8-án nála voltam. Kezembe adta egy aznapi cikkét Kosztolányiról: «Olvasd el, mit szólni hozzá?» Átfutottam hamar ezt a penitenciás hangú nekrológot, amelyben Dóczy elbeszéli, hogy valamikor nagyon becsülte és szerette Kosztolányit, de nem tudta neki aztán később megbocsátani Ady-elleni támadását, sőt meggyűlölte érte annyira, hogy halálos betegsége idején se tudott rá melegen gondolni. «Vezekel, mondotta magában, veri az Isten!» S aztán... a kezeim közt levő írásból idézem további szavait: «Most, hogy kiszenvedett... nagyon nehéz a szívem. S tudom, érzem, hogy én is bűnös vagyok. Sőt talán nagyobb bűnös. Azzal is tisztában vagyok, hogy most rajtam lesz a sor. Kegyetlenebb voltam Kosztolányival, mint ő Adyval. Itéltem s nem vettem tekintetbe, nem is akartam, az enyhítő körülményeket. Hiszen ő is csak ember volt s még hozzá költő. Itéltem, ridegen, emberfeletti mértékkel s most én fogok ítéltetni... tele vagyok nyugtalansággal: milyen lesz vajjon a büntetés? Halálos? Mert hogy az el nem maradhat, arról bizonyos vagyok. Mindegy most már: várom ítéletemet». — Mikor a cikket letettem a kezemből, Dóczy szomorú, keserű mosolygással kérdezett megint: na, mit szólni hozzá?! Én sejtettem már akkor, hogy Dóczy komoly beteg, de, bizony, nem vettem észre, hogy ő ebben a Kosztolányi-nekrológban már magát is elparentálja s azt feleltem neki, ilyen meztelenül felesleges volt a publikum elé állni. Nem éreztem ki szavaiból, hogy ő ebben az önmagát bepanaszló cikkben már nem is a közönséghez szól, hanem magával beszélget, hogy nemsokára betelő sorsa előre rávetette árnyékát a nagybeteg emberre, aki most, a halál előtt, magát vonta kegyetlenül felelősségre. — S alig mult el egy pár hét, már jöttek a nagy fájdalmak, a magasabb lázak, a klinikai vizsgálatok s a test teljes összehomlás.

Halála után tudtam meg csak igazán, mit vesztett vele a magyar irodalom és mi, barátai. S napról-napra jobban hiányzik életemben az ő meleg szeretete. Multis... bonis flebilis occidit, Nulli flebilior, quam mihi.